

Milica i Perica u zemlji dihotomija: Reprerentacija roda na primeru dečije literature

Iskra Bebler

Generacija 2015/16

Apstrakt

Rad se bavi analizom reprezentacije roda u knjigama namenjenim najmlađima kako bi se utvrdilo, da li su i u kojoj meri, zastupljeni elementi tradicionalno koncipiranih društvenih uloga, kako za dečake (buduće muškarce), tako i za devojčice (buduće žene), kao i drugi rodni stereotipi koji obično prate, na ovaj način, koncipiranu društvenu stvarnost. Strategijom uzorka, fokusirajući se na latentni nivo značenja, urađena je analiza sadržaja serije slikovnica objavljenih nakon petooktobarskih promena. Budući da su istraživanja, rađena u velikim vremenskim razmacima u Francuskoj i SAD, pokazala da postoji jak trend forsiranja rodne dihotomije u knjigama za decu, bez obzira na trenutnu ideološku klimu, pretpostavka da političke promene podrazumevaju i nove ideološke matrice, pokazala se neutemeljenom. Da li i Srbija prati ovaj model?

Ključne reči: rod, rodne razlike, rodna dihotomija, reprezentacija roda, rodna skripta, dečija literatura, analiza sadržaja

Milica i Perica u zemlji dihotomija: Reprezentacija roda na primeru dečije literature

Iskra Bebler

Uvod

U radu polazim od dve osnovne ideje. Prva je, da upravo jezik određuje granice naših svetova i da nešto ne može da postoji pre nego što dobije svoje ime. Sa druge strane, period socijalizacije, kao bitna faza u razvoju ličnosti, predstavlja vreme kada dete počinje da spoznaje vrednosti i granice *kulturno-simboličkog univerzuma* sredine u kojoj odrasta.

Shodno tome, cilj rada je da se identifikuju poruke koje se najmlađima šalju putem literature za decu, a tiču se rodnih odnosa. Zanimalo me je, šta deca mogu da nauče o društvu čiji ravnopravni članovi jednog dana treba da postanu i kakvi su dečaci (budući muškarci), a kakve devojčice (buduće žene) u knjigama koje, za neke od njih, predstavljaju i prva formalna saznanja o rodu i rodnim ulogama? Postoje li razlike među njima? Da li su one suptilno naznačene, ili su jasno definisane i na koje se sve načine one manifestuju?

Tranzicioni i posttranzicioni kontekst vidim kao posebno zahvalan *teren* za ovu vrstu istraživanja, budući da norme i vrednosti vladajuće (i dominantne) ideološke matrice nisu jasno označene, već se u, javnom diskursu, mogu uočiti disonantni tonovi po pitanju političkih, idejnih i simboličkih vrednosti jednog društva. Kada je o Srbiji reč, postoji neka vrsta idejne (i ideološke) *diskrepancije*, pa se tako mogu čuti stavovi u kojima se zastupaju društvene vrednosti koje se vezuju za Zapad, poput principa ženske emancipacije i ravnopravnosti među rodovima, ali se istovremeno afirmativno govori i o ideji o prirodnoj uslovljenosti rodnih razlika, čime se priča o rodnim ulogama prebacuje na teren biologije, a žena nužno smešta u tradicionalne okvire, pri čemu joj se dodeljuju uloge majke i domaćice. Ovo uverenje podrazumeva premisu društvenog poretka koji počiva na biološki zasnovanom principu rodne dihotomije.

Dihotomije su, kako obično biva, međusobno isključive pa shodno tome i društvene norme i očekivanja postaju rodno obojeni. Ideja rodne dihotomije samo je jedan u nizu elemenata rodne ideologije (rodna skripta). Reč je o binarno *zasnovanom* i sveprožimajućem konceptu društvene teorije, da svaki rod sa sobom nosi tačno definisan set pravila i normi, ali i očekivanih mogućnosti i ishoda. U fukoovskom duhu, verujem da su simbolička i politička moć najveće

kada su društvena pravila i norme *tek suptilno naznačene, a ne jasno formulisane*, pogotovo kada se obraćaju onima koji nikako ne mogu biti svesni svih implikacija ovako definisane stvarnosti.

Ograničena vremenom i rokovima, nisam u mogućnosti da ostvarim ono što bi trebalo da bude cilj ovog istraživanja – *skeniranje* trenutne situacije na polju dečijeg izdavaštva u Srbiji, kada je reč o reprezentacijama, odnosno društveno poželjnim modelima, u odnosu na pitanja rodnih identiteta i uloga. Shodno situaciji, prinuđena sam da svoj uzorak ograničim na izdanje za koje smatram da je reprezentativno za ovu vrstu analize. Kada je reč o metodološkom postupku, planiram da koristim metodu analize sadržaja koja se oslanja na strategiju uzorka, uz fokusiranje na latentni nivo sadržaja.

Teorijski okvir

Iščitavajući relevantnu literaturu, došla sam do podatka da su istraživanja na temu reprezentacije roda, rađena svojevremeno na području SAD i Francuske, pokazala da postoji kontinuirano insistiranje na tradicionalnim i patrijarhalnim obrascima (modelima) i vrednostima u knjigama za decu (Béreaud 1975, 194). Pre svega, utvrđeno je da dečija literatura obiluje brojnim primerima rodnih stereotipa, što se najčešće svodi na podražavanje tradicionalnih društvenih uloga likova.

Shodno tome, od dečaka se očekuje da budu avanturističkog duha, spremni na sve izazove spoljnog sveta. Oni treba da budu aktivni, hrabri i odvažni. Devojčice se, sa druge strane, *podstiču* da budu mirne i poslušne; one treba da slede, a ne da budu inicijatorke. Njihova uloga je da budu zavisne, dok se dečaci ohrabruju da se što pre osamostale.

Jasno je, već na prvi pogled, da je reč je o tvrdim i ostrim granicama koje se povlače između dva, međusobno razdvojena, sveta – ženskog i muškog. Ta dva sveta, različita u svojoj suštini, no međusobno komplementarna, mogu se naći u knjigama namenjenim najmlađem uzrastu, koje služe da decu uvedu u svet odraslih – u svet društvenih normi i simboličkih vrednosti.

Zanimljivo je da je pojam tzv. rodno označenog deteta relativno mlad i da datira iz perioda sredine 19. veka dok se pojava literature namenjene isključivo deci vezuje za drugu polovinu 18. veka. Funkcija ovih knjiga bila je strogo instrumentalna, jer su one služile da „informišu decu, srednje i više klase, o pitanjima koja se odnose na njihov duhovni i moralni razvoj“ (Marshall 2004, 261). Dakle, jasno je da je ova vrsta izdavaštva nastala kako bi se

zadovoljila konkretna društveno-politička potreba – da se, počevši od najranijeg uzrasta, dodatno utvrde bedemi između dva sveta – muškog i ženskog.

Samim tim, možemo govoriti i o konkretnim diskurzivnim praksama koje su omogućile da se za neko detinjstvo može reći da je rodno označeno, žensko ili muško. Postoje određeni diskursi ženstvenosti (kao i muškosti), ako se uzme u obzir da se rod proizvodi i kroz upotrebu specifičnih kulturnih praksi. Dakle, svrha knjiga za decu je da najmlađe upute u socio-kulturne (i društveno-političke) pojmove, budući da predstavljaju „mikrokosmos ideologija, vrednosti i verovanja dominantne (vladajuće) kulture, u šta spadaju i pojmovi poput rodne ideologije i rodne skripte“ (Taylor 2003, 301). Ovako podeljen svet, sa sobom nosi čitav niz drugih implikacija.

Pojam rodne ideologije¹ je dosta širok i čini tek jedan od segmenata dominantne ideološke matrice; sprega ova dva koncepta je da počivaju na identičnom setu vrednosti i normi. Ideologija nikad nije pojedinačan pojam, već nastaje kao posledica artikulacije čitavog niza različitih ideja koje u sebi sadrže jedan prepoznatljiv lanac značenja. Reč je o složenom procesu koji podrazumeva niz kolektivnih društvenih praksi, s obzirom da nije rezultat volje pojedinca, već određene društvene grupe, odnosno interesne zajednice.

Vladajuća klasa će se truditi da se unutar sistema, u javnom diskursu, pokaže, da postoji konsenzus oko bitnih društvenih pitanja, kao i da naznači koja su to pitanja. Dominantna rodna skripta počiva na ideji o suštinskoj razlici između žena i muškaraca, zasnovanoj na njihovim biološkim razlikama, dok se društvene interpretacije ovih razlika prirodno odražavaju u njihovim odnosima.

Devojčice i dečaci se pripremaju kroz proces socijalizacije, da jednog dana preuzmu svoju društvenu ulogu Žene, odnosno Muškarca. U domenu društvene teorije, može se govoriti i o identitetskim pozicijama koje „garantuju“ određeni društveni status i sa sobom nose određena pravila i norme koje bi bilo poželjno da se ispoštuju.

Učenje i čitanje čine veoma važan segment u procesu socijalizacije. Na ovaj način omogućena je kulturna transgeneracijska komunikacija, a neka od istraživanja su pokazala da individua „u uzrastu od 4. do 7. godine počinje da razume rod kao jednu od bazičnih komponenti sopstva (selfa) (Taylor 2003, 301). S obzirom da deca „društveno biće stiču kroz jezik i

¹ U poslednje vreme u konzervativnom, antifeminističkom diskursu sintagma „rodna ideologija“ zloupotrebljava se i koristi kako bi se označila nekakva pretpostavljena „zavera“ feministkinja i njihova „podla“ namera da u društvu nametnu svoju „ideologiju“. U tekstu ta sintagma ima potpuno drugačije značenje, jer se njime baš želi pokazati kako različite društvene prakse doprinose ojačavanju rodne neravnopravnosti.

interakciju“ (Herbert 1934) postaje očigledno zbog čega knjige namenje najmlađima čine tako važan detalj svakog odrastanja. To se može objasniti i činjenicom da dečiji jezik i izražavanje, kao i njihovo poimanje sveta u tom periodu, postaju sve bogatiji i kompleksniji.

Kao što sam već istakla na početku, jezik je taj koji određuje granice nečijeg sveta, ali i zbog koga neko i/ili nešto može da postoji. On je sredstvo koje omogućava i olakšava komunikaciju, u bilo kom smislu. Uz to, kroz jezik se definišu kategorije Označitelja i Označenog. Ukoliko se u obzir uzme da rodna skripta, kao deo jedne šire ideološke matrice, počiva na ideji o postojanju „biološki utemeljenih rodnih razlika“, a da deca svoja znanja o rodu počinju da stiču već u predškolskom uzrastu, sasvim je izvesno da se ideologija, kao praksa, kako je definišu Foucault i Butler, krije i iza svakodnevnog rituala čitanja bajki za laku noć.

Knjige za decu obiluju kulturnim simbolima čija je osnovna funkcija da „obeležje i izraze neku drugu realnost osim postojeće“ (Đorđević 1993, 1037). Upravo zbog toga mi je tranziciona Srbija zanimljiv *teren*, s obzirom na evidentnu konfuziju politike državnog vrha, kada je reč o društveno-idejnim (ideološkim) vrednostima.

Na ovom mestu dolazim do ključnog pitanja: Kakav je to svet koji se može naći u knjigama namenjenim najmlađima? Kakve su devojčice, a kakvi su dečaci i da li razlika između dva roda leži, isključivo, u činjenici da su oni devojčice, odnosno dečaci?

Pitanja za koja ću pokušati da pronađem odgovore su sledeća:

Da li postoji disparitet u reprezentacijama glavnih junaka u zavisnosti od njihove rodne pripadnosti?

Ako da, na koji način (kako/u čemu) se te međusobne razlike očitavaju?

Kako su prikazane junakinje u kontekstu društvenih uloga? Da li postoji raznovrsnost u tom smislu?

Da li ove reprezentacije izlaze iz okvira stereotipa o tradicionalnim rodnim i društvenim ulogama?

Metodološki pristup

Odlučila sam da se poslužim tzv. analizom sadržaja (engl. *content analysis*), metodološkim postupkom koji se koristi kako bi se se „istražili artefakti materijalne kulture koji su u vezi sa socijalnom komunikacijom“ (knjige, tv programi, fotografije, magazini, muzički snimci itd) (Taylor 2003, 301). Reč je o strategiji za prikupljanje i analizu kvalitativne vrste

podataka primenom tzv. kodirajuće šeme (engl. *coding scheme*) (Berg 2001), koja se, u kontekstu (ovog) istraživanja, zasniva na principu tradicionalne rodne dihotomije.

Kako su predmet analize knjige za decu (dečija literatura), odlučila sam da se, pre svega, usredsredim na latentni nivo (značenja). Ovaj postupak zahteva interpretativno „čitanje“ i stavlja akcenat na istraživanje elemenata dubljeg simboličkog i strukturalnog značenja.

Baviću se analizom kvalitativnih podataka (ideologija, simboli, teme) kako bih pokušala da identifikujem poruke i odgovorim na pitanja o reprezentaciji roda i rodni uloga. Konkretno, planiram da kroz analizu likova i motiva², identifikujem rodne stereotipe i poruke za koje može da se kaže da se najčešće pojavljuju.

Želim da ispitam da li postoji fenomen rodno označenih motiva (engl. *sex typing of themes*) oslanjajući se delimično na kategorizaciju Suzan Bero (Susan R. Béreaud). Motivi (uglavnom se odnosi na poželjne osobine likova i bitne karakteristike) su uvek u vezi sa rodom, pa tako postoji 9 muških (4 glavne i 5 sporednih) i 1 glavna ženska i 4 sporedne (Béreaud 1975, 198). Autorka kao muške označava: samostalnost, postignuće, sposobnost, prijateljstvo, avanturizam, hrabrost, inicijativu, upornost i nesposobnost. Glavni ženski motiv je: briga/brižnost, dok su sporedni: maštovitost, strah i učenje lepog ponašanja (bonton).

Pored toga, želim da se pozabavim i pitanjem uzora (reprezentacija likova odraslih osoba). Ovde se izdvajaju dve vrste uzora: profesionalni (engl. *occupational role model*) i roditeljski/starateljski (engl. *parental role models*).

S obzirom na izvesna ograničenja (rok za predaju rada i broj stranica), uz konsultacije sa bibliotekarkom, uspela sam da napravim izbor za koji smatram da može da posluži kao jedna vrsta reprezentativnog uzorka. Nisam htela da se ograničavam na domaća izdanja, pošto ne smatram da je taj detalj nužan za ovu vrstu istraživanja. Odlučila sam se za dve edicije istog izdavača (Evro Giunti). Pored činjenice da su spomenute slikovnice objavljene u periodu nakon petooktobarskih promena, osnovni kriterijum je da je u jednoj ediciji glavna junakinja devojčica, a u drugoj je glavni junak dečak.

² Autori koriste termin *themes*, ali sam ja tu kateogoriju prevela kao „motivi“.

Studija slučaja

Milica i Perica su glavni junaci dve objavljene edicije, koje su sa francuskog jezika prevedene na srpski i prilagođene potrebama domaće publike, u periodu nakon petooktobarskih promena. Bilo mi je zanimljivo da uradim komparaciju ova dva lika, koristeći se kodirajućom shemom zasnovanom na principu rodne dihotomije i da na taj način potražim odgovore na ranije postavljena pitanja.

Milica je jedinica, devojčica predškolskog uzrasta, baš kao i Perica. Oboje su jedinci i njihove porodice čine tri člana – mama, tata i dete. Osim stalnih likova, sporadično se pojavljuju i drugi likovi – članovi familije, prijatelji, kao i likovi čija je uloga određena njihovim zanimanjem.

Kada je reč o glavnim motivima koji preovlađuju, mogla sam da primetim da se, u slučaju ženskog lika, zaista pojavljuju gore navedena četiri – briga (brižnost), mašta (maštovitost), strah i učenje pravilima lepog ponašanja (bonton).

Briga, odnosno razvijanje osobine i emocije brižnosti, je motiv koji se učestalo pojavljuje, pa tako Milica u jednoj prilici pokazuje nežnost prema svom medu nakon što ga mama nađe u đubretu bez jednog oka. Ona ga uzima u zagrljaj i daje mu „veliki cmok“ direktno mu se obraćajući sa: „Izvini, najdraža ljubavi. Volim te čak...čak i kad imaš jedno oko manje.“ Mama se prethodno Milici obraća istim rečima, uz objašnjenje da meda nije nevaljao ako mu nedostaje jedno oko i da i ona (mama) nju (Milicu) izgrli i da joj „gomilu cmokova“ kada se povredi. U drugoj situaciji se ponavlja identičan scenario – mama brine što se devojčica u novim čizmama igra po vrućini, a Milica kasnije pokazuje svoju zabrinutost za Medu kada mu obuva iste te čizmice i kaže mu da ostane ispod kišobrana. Osim te situacije, Milica svoju brigu pokazuje novogodišnjim poklonima koje je sama napravila „s ljubavlju“, ali i kada izrazi želju da se pobrine za svog mlađeg rođaka prvog dana škole – „Mateja se plaši školice, ja sam sad velika, paziću na njega“. Ona je jako ponosna što se našla u toj ulozi i što može da ga ohrabri.

Ovde se inače prepliću dva motiva, s obzirom da ona svoju igračku, Medu, tretira kao živo biće kome se direktno obraća, o kome se brine (oblači ga, kupa ga) i koje vodi svuda sa sobom. U jednoj epizodi Milica ima košmar i teško joj je da razdvoji san od stvarnosti, pa se ljuti, jer je sanjala da joj je Meda pojeo sve bombone, pocepao crteže i tukao njene lutke, a da mama nije htela da joj kupi bicikl. Jasno je da je Milica maštovito dete, koje svoje ideje izražava

slobodno, zbog čega joj niko ne prebacuje već je, naprotiv, u tome podstiču. Mama joj kaže da se, ako ne želi njoj, poveri Medi.

Strah je motiv koji se često pojavljuje, čak i onda kada to ne predstavlja fokus priče. Milica se plaši novih veština (kada treba da nauči da pliva, plaši se talasa), ismevanja („samo bebe piške u gaćice“ – ruga se drug njenoj drugarici), visine (tobogana), bola (injekcije), nepoznatog (odlazak u bolnicu), da će joj se roditelji razvesti, pa čak i da će se “skupiti”, prilikom kupanja. Emocija straha je gotovo uvek praćena suzama. Njen strah je često u vezi sa još jednim motivom za koji smatram da bi mogao da se nađe na spisku, a to je želja za odobravanjem (što ću pojasniti dalje u tekstu).

Ukoliko bismo se isključivo fokusirali na naslove slikovnica, rekla bih da bi učenje lepog ponašanja mogao da bude preovlađujući motiv. Milica mora da prevaziđe sebičnost i da nauči da svoje igračke deli sa drugarima, jer će tako pokazati „da ih voli(š) i da ima(š) poverenja u njih.“ Ne sme da bude prosta i da govori ružne reči, niti da trči niz stepenice. Treba da sluša svoje roditelje i da „ne napravi glupost“ (krišom je pojela parče torte).

Pravila lepog ponašanja često uključuju i brigu o higijeni („Milica neće da se kupa“), ali i o fizičkom izgledu. Milici je stalo kako izgleda, kakvu će joj frizuru mama napraviti, a u posebnim prilikama to znači da želi da obuče „najlepšu haljinu“, ili da ponese „lepi novi rančić“.

Kao što sam već pomenula, želja za odobravanjem je još jedan motiv koji se jasno izdvojio i koji se nadovezuje na preostale: strah, učenje pravilima lepog ponašanja, briga o fizičkom izgledu, zbog čega Milica više puta postavlja pitanje: „Da li sam lepa?“ Ili se pita da li su joj lepe nove čizmice. Ne želi da bude ismejana, postićena. Ume da se zacrvni i ponekad ne želi ni da podeli sa mamom ono što je muči. Ume da se povuče u sebe i tada komunicira sa svojim Medom, neretko u suzama dok ne dođe neko (najčešće je to mama), da je uteši.

Miličine aktivnosti se svode na igranje sa lutkama, sa Medom i sa njenim prijateljima. Istini za volju, na tome se ne insistira preterano već su to uglavnom radnje koje su usputne i koje su u bekgraundu glavnog zapleta. Milica najviše vremena provodi u kući, ili u školici, osim kada boravi u bolnici, ili ima zakazano kod lekara. Svega u dve situacije, od gotovo dvadeset epizoda koliko broji ova edicija, radnja se dešava napolju i to kada se svi porodično nalaze na plaži i u parku.

Sa druge strane, Perica je dečak koji provodi dosta vremena van kuće i za to uvek postoji neki povod – odlazak u supermarket, u park, na rođendan (sa mamom); kupovina jelke, zatim

odlazak na gradilište i majstorisanje u garaži (sa tatom). U svega dve situacije se radnja odvija u kući, pa čak i tada Perici mama kaže da izađe u vrt sa drugom. U drugom slučaju, roditelji odlaze na vikend i ostavljaju ga samog sa Nanom koja dolazi da ga čuva. Već se na prvi pogled čini (sudeći po naslovima) da se, u Peričinom slučaju, tu provlače neki drugi motivi, koji se često prepliću.

Pre svega, mogu da uočim da je motiv samostalnosti (autonomnost) jedan od važnijih, bilo da glavni lik samostalno vodi razgovor sa čuvarom, dok mama stoji sa strane i čuti, izražava želju da se odvoji od nje i da ode da se igra sa nepoznatim dečacima u parku, ili da do police sa hranom za pse u supermarketu ode sam. Isto tako, tata Pericu ostavlja samog na gradilištu i odlazi svojim poslom, dok dečak mirno ostaje da posmatra situaciju, nestrpljiv da vidi građevinske mašine na delu. Na neki način i odlazak roditelja za vikend, bez sina, shvatam kao mogućnost da se ova osobina, društveno poželjna za dečaka njegovog uzrasta, dalje razvija.

Preuzimanje inicijative je druga poželjna osobina i nije uvek lako razlučiti ova dva motiva. Kao što sam već pomenula, Perica preuzima inicijativu tako što sam iskazuje svoje želje i traži dozvolu da ih sprovede u delo. On ređe čeka reči ohrabrenja, pa tako odlučuje da sam napravi kućicu za ptičicu koja je ispala iz gnezda, a zatim i kućicu za svog psa Raleta i novogodišnje poklone („u tajnosti“) itd. Isto tako, pokazuje i upornost, jer želi sve sam da uradi, iako mu to ne polazi za rukom, pa mu tata priskače u pomoć. Na kraju, ipak insistira da „posle sve uradi sam“. U par navrata, on uspeva da pokaže svoje sposobnosti (kompetentnost). Tata mu jednom prilikom dopušta da na gradilištu sam upravlja mašinama, uz instrukcije, a za nagradu dobija šlem.

Bez obzira da li je u nečemu uspešan ili ne, Perica pokazuje visok stepen odlučnosti i samouverenosti i veruje da je sposoban i da može sve što naumi. Dečak se čuvaru obraća rečima: „Pa, to je nepravda“, kada mu on kaže da će psa morati da ostavi vezanog ispred supermarketa. Bez problema izražava svoje mišljenje, čak i kada je u manjini (svađa sa dva nepoznata dečaka) ili je od sagovornika mlađi (čuvara i roditelja). Poželjne osobine koje sam uočila, su i da treba da bude dobar, razuman, poslušan i radoznao, pa čak i nestrpljiv u svojoj radoznalosti.

Osim toga, Perica ima psa, Raleta, o kome vodi računa i koji ga prati u stopu. Ovde ne mogu da ne napravim paralelu sa Miličinim Medom – zanimljivo je da dečak kao „pratioca“, u ulozi najboljeg prijatelja, ima životinju, a ne igračku, pa se ovde motiv maštovitosti („imaginarni prijatelj“), ne pojavljuje.

Avantura kao motiv je sveprisutan i može da se poveže sa ostalim motivima. To ponekad može da bude samo u naznakama i opisima, iz kojih postaje jasno da je Perica pun energije i da je nestrpljiv, radoznao, aktivan – on pita mamu da ode svojim poslom, ali je ne sasluša do kraja, kad čuje da je dobio dozvolu; užinu, u parku, želi da jede u kućici na drvetu, sam.

Ono što bih još mogla da izdvojim, a nije obuhvaćeno gore navedenom kategorizacijom, je to da postoji podsticanje takmičarskog duha (kompetitivnost), što ne bih ni pomenula da sam uspela da pronađem barem jedan primer u knjižicama u kojima je Milica glavna junakinja. Perica se sa mamom takmiči ko će prvi da završi sa jelom, tako što viljuškom nabadaju grašak, zrno po zrno. Drugom prilikom, ona kaže da može i sa psom da se takmiči kad se budu vratili kući, „ko snažnije grize“.

Pored ovih motiva sa pozitivnom konotacijom, mogu se naći i oni kada Perica pokazuje da za nešto nije sposoban (kada se izgubi u supermarketu ili mu ne uspeva da sam nacрта plan za kućicu za ptice). On tada reaguje na različite načine i može da se vidi gradacija emocija, u zavisnosti od situacije u kojoj se nalazi. U supermarketu počinje da se pita gde je mama i da li će ga naći, šta će biti sa psom Raletom, koji je vezan ispred. Polako počinje da ga hvata strah, pogotovo kada se pogase svetla u radnji. Plače u iznimnim situacijama i to kada se rastuži što nema njegove igračke zeca, sa kojom spava, a mama i tata nisu kod kuće, ali se vrlo brzo pribere i kreće, sa Nanom, da ga traži po kući. U sledećoj situaciji u kojoj počinje da plače, to čini iz nemoći i besa, jer mu ne polazi za rukom da sprovede u delo nešto što je naumio i mora da prihvati pomoć. Ipak, u situaciji kada se nalazi sklupčan ispod kreveta, u strahu da su zvuci koji dolaze iz prizemlja duhovi, on ne plače, bez obzira što je „prestravljen“. Takođe, u situaciji kada ima verbalnu konfrontaciju sa dva nepoznata dečaka, koji su prema njemu izuzetno neprijateljski raspoloženi, on ostaje smiren i pokušava da reši konflikt mirnim putem. Ne pokazuje nemoć ili strah, već im se ipak uspešno suprotstavlja i brani svoju poziciju.

Kada je reč o sporednim likovima, a tu pre svega mislim na roditeljske figure, ali i na likove odraslih koji su u funkciji svoje profesije, mogu se naći brojni primeri čestih rodni stereotipa, uz par upadljivih izuzetaka. Simptomatično je i da mame i tate iz obe edicije, veoma liče jedni na druge, toliko da se čini da je reč o ideal-tipskom modelu roditelja.

Mama je ta koja je uglavnom kod kuće i njeno zanimanje se ne pominje, niti je odsutna zbog posla, za razliku od očeva, za koje je jasno da imaju stalno zaposlenje (Miličin tata „sedi za

kompjuterom, u radnoj sobi“, ili će moći da dođe tek sutradan u bolnicu u posetu ćerki, jer je „na poslu“; Peričin radi kao građevinski inženjer.)

Likovi očeva se pojavljuju sporadično i to kada je njihovo prisustvo neophodno i kad za to postoji konkretan razlog (tata uči Milicu da pliva i pravi zamak u pesku, postavlja novogodišnju jelku; Perica zajedno sa tatom ide u kupovinu jelke, na gradilište i sa njim majstoriše u garaži).

Majke su uglavnom u ulozi onih koje pružaju neki vid emotivne podrške (mada se i očevi nekad mogu naći u toj ulozi), one brinu da li je dete ponelo užinu, da li se dobro obuklo, šta će jesti, kad će ići u krevet itd. Mama se uglavnom u kući bavi poslovima kao što su – „nošenje korpe veša“, zatim peglanje, pravljenje užine, odlazak u nabavku. Ona je ta koja pokazuje najviše brige i koja ostaje sa Milicom u bolnici preko noći, a tata je taj koji će doći sutradan i sa njom provesti vreme u druženju i u priči. Mame teše, pune razumevanja za sve. Miličina mama često uzima Milicu u naručje, mazi je po glavi.

Uloga tate je, na neki način, u drugom planu, što se pre svega ogleda u tome da očevi često nisu kod kuće i da se pojavljuju samo u vrlo konkretnim i jedinstvenim situacijama. Doduše, ima par primera kada se tata nalazi u „tradicionalno ženskoj ulozi“, na primer kada pravi tortu, ili kada stoji u kuhinji sa pregačom. Ovo su zaista iznimni slučajevi, jer su uloge uglavnom podeljene tako da ne izlaze iz tradicionalnih okvira i rodnih stereotipa.

Tate se, uglavnom, bave poslovima koji iziskuju fizičku snagu (nošenje i postavljanje jelke, donošenje drveta), dok su mame, u tom slučaju, zadužene za radnje koje su estetski orijentisane. One će otići da potraže školjke, kako bi ukrasile zamak od peska, ili će praviti ukrase od testa, kako bi ukrasile novogodišnju jelku. Zanimljiva je situacija u kojoj, nakon svađe, mama ostaje kod kuće, a otac nekud odlazi kolima. Milica je zabrinuta i plače. Mama je ta koja dolazi da je umiri, da je uteši i objasni joj da će sve biti u redu i da se tata i mama neće razvesti.

Profesionalni uzori su takođe manje-više očekivani. Učiteljice su isključivo žene, a na gradilištu rade samo muškarci. Ispred supermarketa, čuvar je muškarac. Ipak, treba pomenuti i primere kada se pojavljuju lekarka i bolničar, ali ipak se sledećeg dana u ulozi lekara pojavljuje i muškarac.

Završna razmatranja

Iz svega navedenog mogu na kraju samo da zaključim da zaplet svake od analiziranih priča, uglavnom, prati modele tradicionalnih rodnih uloga, što se vidi na primerima kako glavnih tako i sporednih likova. Kada je reč o reprezentaciji rodova, postoji disparitet koji ukazuje da postoji granica između dva sveta – sveta devojčica i sveta dečaka, budućih žena i muškaraca. S obzirom da su dve porodice gotovo identične, toliko da može da se učini da je reč o ideal-tipskom modelu majka-otac-dete, zaključujem da se one međusobno razlikuju samo po tome što prva porodica ima žensko dete (Milicu), a druga muško (Perica). Samim tim, sve razlike među njima, kao i u odnosu njihovih roditelja i drugih starijih likova prema njima, proizlaze iz činjenice da se sa druge strane nalazi devojčica/dečak.

Milica je osetljiva, osećajna, pažljiva i brižna devojčica kojoj je stalo do njene okoline. Želi da je sve u harmoniji, da se svi slažu oko nje, da niko nije loše volje i učiniće sve što je u njenoj moći da tako bude. Neophodna joj je emotivna podrška i odobravanje okoline i važno joj je da bude prihvaćena i da ispuni sva očekivanja svojih roditelja.

Perica je, sa druge strane, avanturističkog i preduzetničkog duha, spreman za sve izazove i u nove situacije ulazi pun samopouzdanja. On se ne usteže da iskaže svoje mišljenje, da se okuša u nečemu novom i to se kod njega čak i podstiče. Ne obazire se preterano na to šta će mu reći roditelji, a suprotstaviće se i drugim starijim osobama, gotovo nesvestan svoje pozicije deteta.

Milica se sprema da jednog dana preuzme društvenu ulogu one koja će brinuti o nekome (o svojoj porodici). Ukoliko se uzme u obzir da nijednu majku ne vidimo da odlazi na posao, ili radi neki posao, a da nije kućni, čini se da njoj, prema poretku stvari, pripada mesto pored šporeta. Perica je već od najranijeg uzrasta usmeren ka dešavanjima van kuće, čak kad za to i ne postoji poseban povod, kao u Miličinom slučaju. Njegov tata je profesionalno ostvaren i već je jasno da se i od Perice očekuje da jednog dana krene njegovim stopama.

Rekla bih da identifikovani elementi rodne skripte prate matricu patrijarhalnih i tradicionalnih modela koji su dominantni i u nekim zapadnim zemljama, kao što su SAD i Francuska, bez obzira na idejnu klimu koja je, formalno, liberalna i orijentisana ka građanskom modelu, u koji spada i princip ravnopravnosti među rodovima. Neosporno je da postoji granica koja deli svet na dva tabora – muški i ženski i da se na ovome insistira od najranijeg uzrasta.

Brojni primeri rodnih stereotipa na koje sam nailazila u tekstu, potvrđuju da su ove granice sasvim jasno definisane. Uz to, moram da kažem i da je tih primera bilo još, ali mi ograničenje broja stranica nije dopustilo da se pozabavim svakim elementom koji bi mogao da se podvede pod kategoriju rodnog stereotipa.

Neosporno je da u analiziranom korpusu postoji tvrdo jezgro patrijarhalnih i tradicionalnih vrednosti i da nisam uspeła da identifikujem ni naznake feminističkih ideja, bilo sa pozitivnom, bilo sa negativnom konotacijom, što smatram veoma simptomatičnim.

Primarna literatura

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica ide na more*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica neće da pozajmi svoje igračke*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica se upiškila u gaćice*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica neće da se pere*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica i njen čudni meda*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica i njeni prijatelji*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica ide kod lekara*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica slavi Novu godinu*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Tata i mama se nisu posvađali*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica je imala košmar*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica je zaljubljena*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica neće da spava*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica ide u park*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica ima nove čizmice*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica je napravila glupost*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica i početak školske godine*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica je prosta*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Milica u bolnici*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica u supermarketu*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica i mala novogodišnja jelka*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica u parku*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica se prejeo bombona*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica hoće da gleda televiziju*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica šef gradilišta*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica se boji duhova*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica nešto majstoriše*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Rožon, Deredel i Sandrin Gustavo Macali. 2005. *Perica je izgubio zeku*. Beograd: EvroBook, EuroGiunti.

Sekundarna literatura

- Béreaud, Susan R. 1975. „Sex Role Images in French Children’s Books“. *Journal of Marriage and Family* 37(1): 194–207.
- Berg, Bruce L. 2001. *Qualitative research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- Brugeilles, Carole, Isabelle Cromer & Sylvie Cromer. 2002. “Male and Female Characters in Illustrated Children’s Books or How Children’s Literature Contributes to the Construction of Gender”. *Population* 57(2): 237–267.
- Denny, Kathleen E. 2011. “Gender in Context, Content, and Approach: Comparing Gender Messages in Girl Scout and Boy Scout Handbooks”. *Gender in Society* 25(1): 27–47.
- Đorđević, Jelena. 1993. „Simboli“. U *Enciklopedija političke kulture*, ur. M. Matić, 1037–1042. Beograd: Savremena administracija.
- Herbert, George. 1934. *Mead, Mind, Self, and Society*. Chicago, IL: University Press.
- Kolbe, Richard, and Joseph C. La Voie. 1981. “Sex-Role Stereotyping in Preschool Children’s Picture Books”. *Social Psychology Quarterly* 44(4): 369–374.
- Marshall, Elizabeth. 2004. „Stripping for the wolf: Rethinking representation of gender in children’s literature“. *Reading Research Quarterly* 39(3): 256–270.
- Frank Taylor, Frank. 2003. „Content Analysis and Gender Stereotypes in Children’s Books“. *Teaching Sociology* 31(3): 300–311.